

Jarosław Poteraj

Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży

SYSTEMY EMERYTALNE W EUROPIE – RUMUNIA

1. Wstęp

Badanie rozwoju historycznego i aktualnego stanu systemu emerytalnego Rumunii stanowi przyczynek do poszukiwania w tym systemie rozwiązań, które w międzynarodowych porównaniach warto wykorzystywać, a ich znalezienie jest celem badawczym niniejszego artykułu. Jednocześnie autor stawia hipotezę o zaniedbaniach organizacyjnych w zakresie reformowania rozwiązań emerytalnych przyjętych w Rumunii, co skutkowało niską podatnością tego systemu na zmiany.

Wybór Rumunii do analizy podyktowany był przede wszystkim małą liczbą opracowań literaturowych dotyczących tego kraju oraz dużą dynamiką rozwojową systemu emerytalnego w tym kraju. Opracowanie o systemie emerytalnym w Rumunii przygotowano na podstawie studiów literaturowych w języku angielskim. Oprócz pozycji literaturowych w znacznym stopniu wykorzystywano zasoby Internetu, w tym także publikacje Unii Europejskiej, rządu rumuńskiego i instytucji nadzorczych.

W artykule zawarto następujące kwestie: 1) rozwój historyczny systemu emerytalnego w Rumunii, 2) stan obecny systemu emerytalnego w Rumunii oraz 3) wyzwania i przewidywane zmiany w systemie emerytalnym w analizowanym kraju. W podsumowaniu autor stwierdza, że w obecnie trudno wskazać w rumuńskim systemie emerytalnym elementy warte powielenia w porównaniach międzynarodowych.

2. Rozwój historyczny systemu emerytalnego w Rumunii

Początki rumuńskiego systemu emerytalnego sięgają roku 1912, kiedy to powstała pierwsza regulacja prawna w zakresie systemu emerytalnego, ubezpieczenia zdrowotnego oraz wypadkowego [25, s. 261, 263, 264]. W czasach Ceaușescu funkcjonowały osobne systemy dla robotników przemysłowych, rolników, artystów, dokerów, duchownych i wielu innych kategorii zawodowych [3, s. 402-403]. Składki emerytalne przekazywane były formalnie przez fundusz ubezpieczeń społecznych do budżetu centralnego, a świadczenia emerytalne były bardzo niestabilne

i o niskiej wartości. W roku 1968 wprowadzono dodatkowy schemat emerytalny z opłacaną przez pracownika składką na poziomie 3% wynagrodzenia. Dodatkowa emerytura z tego schematu wynosiła 8% przeciętnego wynagrodzenia z 5 najlepszych lat z 10 ostatnich lat poprzedzających przejście na emeryturę. Oznaczało to stopę zastąpienia na poziomie 16% po 25 latach pracy. Regulacją prawną z roku 1977¹ ustanowiono dla nowo przechodzących na emeryturę stopę zastąpienia na poziomie 75% przeciętnego wynagrodzenia z 5 najlepszych lat z 10 ostatnich lat poprzedzających przejście na emeryturę. Opłacana przez pracodawcę składka na ubezpieczenie emerytalne wynosiła 14% zarobków. Wiek emerytalny wynosił 65 lat dla mężczyzn i 60 lat dla kobiet. Osobne rozwiązanie emerytalne dotyczyło rolników, w większości zatrudnionych w spółdzielniach rolniczych. W roku 1989 wprowadzono możliwość wcześniejszego o 5 lat przejścia na emeryturę w przypadku 30 lat stażu w systemie dla mężczyzn i 25 lat dla kobiet. Dla pracowników zatrudnionych w „trudnych” warunkach (grupa II) powstała wtedy możliwość przejścia na emeryturę w wieku 55 lat dla mężczyzn i 50 lat dla kobiet, a dla tych, którzy pracowali w „bardzo trudnych” warunkach (grupa I), nawet w wieku 50 lat dla mężczyzn i 45 lat dla kobiet. W roku 1990 rozwiązano spółdzielnie rolnicze. W tym samym roku obniżono wiek emerytalny mężczyzn do 60 lat i kobiet do 55 lat [18, s. 1]. Udział osób w wieku powyżej 65 lat wynosił wówczas w populacji 10,3% [6, s. 6], liczba emerytów wynosiła zaś 3,4 mln osób [14, s. 29], a składki emerytalne opłacało około 8 mln osób [7]. W roku 1992 składki na ubezpieczenie emerytalne rolników przestały być obowiązkowe [28, s. 30]. W tym samym roku składka na ubezpieczenie emerytalne wynosiła już 25,5% wynagrodzenia, a standardowy wiek emerytalny to 62 lata dla mężczyzn i 57 lat dla kobiet. W roku 1993 powstała *Biała księga*, w której wskazywano konieczność przeprowadzenia reformy systemu emerytalnego [18, s. 1]. W roku 1995 powstała Krajowa Komisja Papierów Wartościowych (*Comisia Națională a Valorilor Mobiliare – CNVM*) [43]. W roku 1996 wprowadzono zasadę obliczania emerytury na podstawie przeciętnych zarobków z 5 najlepszych lat z ostatnich 10 lat przed przejściem na emeryturę [28, s. 28]. W kolejnej *Białej księdze* o emeryturach z roku 1997 zasugerowano konieczność powstania II filara w postaci kapitałowych funduszy emerytalnych [18, s. 1]. Możliwość przechodzenia na wcześniejszą emeryturę, wysokie bezrobocie oraz wykluczenie z systemu rolników spowodowały drastyczne obniżenie liczby osób opłacających składki emerytalne. W latach 1990-1998 liczba osób opłacających składki emerytalne obniżyła się o około 3 mln [3, s. 405], z czego około 1 mln stanowiły osoby trwale bezrobotne [13], a wskaźnik zależności, mierzony stosunkiem liczby emerytów do liczby osób w wieku 15-60 lat, wzrósł w tym okresie z 17 do 28% [9, s. 40]. W tym samym czasie realna wartość wynagrodzeń zmalała prawie o połowę, a stosunek przeciętnej emerytury do przeciętnego wynagrodzenia zmniejszył się z 44,7% w roku 1990 do 35,6% w roku 1998 [27, s. 68]. W

¹ Ustawa 3/1977. Porównaj: [27, s. 53].

roku 1998 pozarządowa organizacja *Pro Democratia* przedstawiła publicznie projekt ustawy uwzględniający funkcjonowanie II i III filara emerytalnego [18, s. 1]. W styczniu 1999 roku skomasowano składkę na ubezpieczenie emerytalne bazowe i dodatkowe i podwyższono jej łączną wysokość z 28,5 (25,5% składka obowiązkowa i 3,0% składka dodatkowa) na 37,5% wynagrodzenia, z czego 32,5% płacił pracodawca, a 5,0% pracownik [9, s. 40]. W roku 1999 dobrowolne składki dla rolników wynosiły 7%, ale opłacało je jedynie 5% rolników. W roku 2000 przeciętny faktyczny wiek przejścia na emeryturę w przypadku kobiet wynosił 52 lata, a w przypadku mężczyzn – 57 lat [1]. W listopadzie roku 2000 powstało nowe prawo dotyczące funkcjonowania systemu emerytalnego, w tym II filara emerytalnego. Na jego podstawie miały powstać nowe instytucje – powszechne fundusze emerytalne (*Fonduri Universale de Pensii* – FUP), do których obowiązkowo miało być przekazywane 10% wynagrodzenia [13] ze składki przekazanej do I filara [9, s. 40]. Fundusze miały funkcjonować na zasadzie zdefiniowanej składki (*defined contribution*) i inwestować zgromadzone zasoby na rynkach kapitałowych. Każdy uczestnik funduszu miał mieć własny rachunek i pełną ewidencję zgromadzonych zasobów. II filar nie zaczął jednak funkcjonować bezpośrednio po ogłoszeniu regulacji prawnej. Reforma z roku 2000 wprowadziła także jednolitą składkę emerytalną na poziomie 30% wynagrodzenia, a do schematu podstawowego przyjęła także rolników i osoby samozatrudniające się, które składkę opłacały od zadeklarowanego dochodu. Wdrożony został także system punktowy uzależniający wysokości emerytury od zarobków z całego okresu zatrudnienia. Do obsługi spraw emerytalnych powołano nową wyodrębnioną z budżetu instytucję – Narodowy Dom Emerytur i Innych Praw w Ubezpieczeniu Społecznym (*Casa Nationala de Pensii si Alte Drepturi de Asigurari Sociale* – CNPAS) [40]. Wszystko to stanowiło podstawę funkcjonowania I filara systemu emerytalnego. Ponadto wiek emerytalny został docelowo podwyższony do 65 lat dla mężczyzn i 60 lat dla kobiet², a wymagany do uzyskania pełnej emerytury okres uczestnictwa w systemie powiększono z 30 do 35 lat dla mężczyzn i z 25 do 30 lat dla kobiet. Rozszerzono także wymagany docelowy minimalny okres uczestnictwa w systemie z 10 do 15 lat³. Na koniec roku 2000 przeciętna pełna emerytura ze schematu bazowego stanowiła równowartość 49,0 euro [27, s. 61]. W styczniu 2001 roku w Rumunii było 6 mln emerytów i 4,5 mln osób aktywnych zawodowo [10]. 1 kwietnia 2001 roku weszły w życie zmiany legislacyjne dotyczące funkcjonowania I filara [18, s. 2] i ustalono wartość punktu emerytalnego na poziomie 38% przeciętnego wynagrodzenia brutto w gospodarce [27, s. 60]. W grudniu 2001 roku wartość punktu emerytalnego podwyższono do poziomu 38,5% przeciętnego wynagrodzenia brutto w gospodarce [42], a w listopadzie 2002 roku – do poziomu 39,0%. Zgodnie z reformą z roku 2000 z dniem 1 stycznia 2003 roku miał rozpocząć funkcjonowanie II filar emerytalny [8,

² Docelowy wiek emerytalny miał być osiągnięty stopniowo w ciągu 13 lat od wejścia w życie ustawy 19/2000 opublikowanej 1 kwietnia 2001 roku. Porównaj: [27, s. 45].

³ Podobnie jak wiek, tak i zmiana w tym zakresie została rozłożona na 13 lat.

s. 155]. Funduszami tymi miały docelowo zarządzać prywatne firmy inwestycyjne, ale początkowo, ze względu na ich brak, zarządzaniem mieli się zająć licencjonowani depozytariusze, którzy uzyskali licencję CNVM. W stosunku do firm zarządzających funduszami określono wymóg kapitałowy na poziomie minimum 10 mln euro kapitału zakładowego, z czego co najmniej 5 mln euro powinno być stale dostępne w gotówce na terytorium Rumunii. Jednakże zmianami legislacyjnymi z roku 2002 przesunięto termin wejścia w życie prawa o funkcjonowaniu II filara na rok 2005 [44]. Składka przekazywana przez CNPAS do II filara, po zmianach legislacyjnych, miała wynieść początkowo 2%, a docelowo – zwiększając się co roku o 0,6% – osiągnąć poziom 8% [19, s. 51], a fundusze miały być obowiązkowe dla wszystkich osób, które miały więcej niż 20 lat do przejścia na emeryturę [8, s. 155]. W roku 2003 aż 24% kobiet i 14% mężczyzn w wieku powyżej 65 lat miało dochody poniżej poziomu minimum egzystencji [11, s. 359]. W czerwcu 2004 roku powstała regulacja prawna dotycząca funkcjonowania III filara emerytalnego [18, s. 2]. Zezwolono w niej na tworzenie dobrowolnych dodatkowych schematów emerytalnych finansowanych przez pracodawców, a zarządzanych przez banki lub zakłady ubezpieczeń na życie, które mogły zakładać fundusze emerytalne dla co najmniej 100 uczestników [18, s. 9]. Wpłaty na taki fundusz związane były z ulgą podatkową na poziomie równowartości 200 euro rocznie [19, s. 52]. W październiku 2004 roku znowelizowano regulację prawną dotyczącą II filara emerytalnego⁴. W związku z tym obowiązkowe indywidualne konta emerytalne miały być otwarte od 1 lipca 2006 roku⁵ dla wszystkich osób, które nie ukończyły 35 lat, a dobrowolne dla osób w wieku 35-45 lat. Składka emerytalna miała wynosić początkowo 2% wynagrodzenia brutto, a docelowo w roku 2014 miała osiągnąć poziom 6%. Dla powszechnych funduszy emerytalnych ustalono wymaganą liczbę uczestników na minimum 50 000 osób [18, s. 8]. Z początkiem roku 2005 weszło w życie prawo z roku 2004 o zasadach funkcjonowania III filara emerytalnego⁶. Prawem z czerwca 2005⁷ roku, potwierdzonym w listopadzie 2005 roku⁸, powołano do życia Komisję Nadzoru nad Prywatnymi Funduszami Emerytalnymi (*Comisia de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private – CSSPP*) [30], która miała sprawować nadzór nad funduszami emerytalnymi II i III filara. W maju 2006 roku zmieniono regulację prawną w zakresie funkcjonowania III filara⁹. W marcu roku 2007 podjęto decyzję o przesunięciu terminu na początek roku 2008 dotyczącego odprowadzania składek na II filar. Jednocześnie ustalono, że składka przekazywana do powszechnych funduszy emerytalnych w roku 2008 będzie wynosiła 2%, a następnie od 1 stycznia każdego następnego roku będzie podnoszona o 0,5%, aż do osiągnięcia po 8 latach,

⁴ Ustawą *Lege nr 411/2004 privind fondurile de pensii administrate privat*. Porównaj: [38].

⁵ Pierwsze składki miały trafiać na te rachunki od 1 stycznia 2007 roku.

⁶ Porównaj: [22]. Jednakże wobec braku regulacji prawnej dotyczącej funkcjonowania instytucji nadzorczej pierwsze fundusze emerytalne III filara powstały dopiero w roku 2007.

⁷ Ordynacja rządowa *Ordonanță de urgență nr 50 din 09/06/2005*. Porównaj: [34].

⁸ Ustawa *Lege nr 313/2005*. Porównaj: [29].

⁹ Ustawa *Lege nr 204/2006 privind pensiile facultative*. Porównaj: [37].

czyli w roku 2016, poziomie 6,0%¹⁰. W początkach roku 2007 przeciętna emerytura pracownicza wynosiła 363 RON¹¹ miesięcznie, a przeciętna emerytura dla rolników – 140 RON miesięcznie [12]. Pierwsze fundusze emerytalne III filara i powszechne fundusze emerytalne II filara powstały w roku 2007. 3 kwietnia 2007 roku zarejestrowano pierwszą firmę zarządzającą funduszami III filara, 15 maja 2007 roku rozpoczęły działalność trzy pierwsze fundusze emerytalne III filara [36], 25 lipca 2007 zarejestrowano trzech pierwszych prywatnych administratorów funduszy II filara, a 21 sierpnia 2007 roku – pięć pierwszych powszechnych funduszy emerytalnych [35]. 17 września 2007 roku powszechne fundusze emerytalne rozpoczęły akwizycję uczestników¹². Z dniem 1 stycznia 2008 roku CNPAS rozpoczął przekazywanie składek do funduszy II filara emerytalnego [14, s. 27].

3. Aktualny stan systemu emerytalnego w Rumunii (z 1 stycznia 2008 roku)

Rumuński system emerytalny składa się z trzech filarów: 1) bazowego powszechnego i obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego stanowiącego I filar, 2) obowiązkowego ubezpieczenia kapitałowego stanowiącego II filar oraz 3) dobrowolnych prywatnych emerytur stanowiących III filar systemu [27, s. 39]. Osobne regulacje prawne obowiązują prawników i inne wolne zawody¹³, personel wojskowy oraz duchowieństwo [25, s. 261]. Dodatkowo system opieki społecznej wypłaca zasiłki osobom, których dochód miesięczny nie przekracza 96 RON [12].

Bazowe powszechne i obowiązkowe ubezpieczenie emerytalne to rozwiązanie obejmujące wszystkie osoby zatrudnione prywatnie, urzędników publicznych, sędziów, personel dyplomatyczny i członków spółdzielni morskich. System jest dobrowolny dla rolników i osób samozatrudniających się. Składka emerytalna wynosi 30% wynagrodzenia brutto¹⁴, z czego 9,5% płaci pracownik, a 20,5% pracodawca. W przypadku osób uczestniczących w II filarze emerytalnym 2% jest odprowadzane do powszechnych funduszy emerytalnych, a 28% pozostaje w I filarze. Składka odprowadzana przez pracodawcę w przypadku osób zatrudnionych w ciężkich warunkach wynosi 25,5%, a w przypadku osób zatrudnionych w bardzo ciężkich warunkach – 30,5%. W przypadku osób ubezpieczonych dobrowolnie składka ubezpieczeniowa wynosi 30% deklarowanego dochodu. Składka płacona jest do poziomu miesięcznego wynagrodzenia na poziomie pięciokrotności prze-

¹⁰ Ordynacja rządowa *Ordonanță de Urgență nr 112/2007 din 22/10/2007*. Porównaj: [33].

¹¹ Według tabeli kursów NBP z dnia 8 sierpnia 2008 roku za 1 leja rumuńskiego (RON) płacono 0,9342 PLN.

¹² Akwizycja ta zakończyła się 17 stycznia 2008 roku. Porównaj: [26].

¹³ Obsługę tych emerytur prowadzi *Casa Județeană de Pensii Harghita*. Porównaj: [39].

¹⁴ W przypadku osób uczestniczących w II filarze od 1 stycznia 2008 roku z zebranej składki CNPAS 2% przekazuje do powszechnych funduszy emerytalnych.

ciętnego wynagrodzenia w gospodarce¹⁵. Wiek emerytalny wynosi 63 lata dla mężczyzn i 57 lat i 9 miesięcy dla kobiet¹⁶. Minimalny staż w systemie dla uzyskania emerytury wynosi 11 lat dla mężczyzn i 10 lat i 9 miesięcy dla kobiet¹⁷. Pełna emerytura jest wypłacana po 31 latach uczestniczenia w systemie w przypadku mężczyzn oraz 25 lat i 9 miesięcy w przypadku kobiet¹⁸. Przejście na wcześniejszą emeryturę jest możliwe na 5 lat przed standardowym wiekiem emerytalnym, pod warunkiem opłacania składek przez ostatnie 10 lat. Wartość emerytury zależy od liczby uzyskanych punktów emerytalnych w całym okresie opłacania składek oraz od lat uczestniczenia w systemie [27, s. 59]. Zsumowana wartość rocznych punktów z poszczególnych lat jest dzielona przez liczbę lat uczestniczenia w systemie, co służy uzyskaniu przeciętnej liczby punktów. Punkty roczne uzyskuje się, dzieląc uzyskiwane wynagrodzenie brutto (lub dochód podlegający opłacaniu składek) przez przeciętne wynagrodzenie w gospodarce. Liczba punktów nie może być jednak wyższa niż 3. Wartość punktu emerytalnego jest kalkulowana na podstawie współczynnika, który ustawowo nie może być niższy niż 30% i nie może być wyższy niż 50% przeciętnego wynagrodzenia brutto w gospodarce¹⁹, a od roku 2003 wynosi 39%. Emerytura wyliczana jest przez pomnożenie liczby punktów przez wartość pojedynczego punktu. System nie przewiduje funkcjonowania emerytury minimalnej [4, s. 3; 5]. Systemem zarządza CNPAS.

Obowiązkowe ubezpieczenie kapitałowe rozpoczęło działanie w roku 2007 [25, s. 261] w zakresie otwierania funduszy emerytalnych, a od 1 stycznia 2008 roku w zakresie odprowadzania składek. Filar ten nie objął osób, które w 1 stycznia 2008 roku miały ukończone 45 lat, dla osób, które tego dnia były w przedziale wiekowym 35-45 lat, uczestnictwo w systemie jest dobrowolne, a dla osób młodszych niż 35 lat filar jest obowiązkowy. Ubezpieczenie to funkcjonuje w postaci powszechnych funduszy emerytalnych, do których przekazywana jest składka w wysokości 2% wynagrodzenia brutto²⁰. Na rynku było obecnych 18 powszechnych funduszy emerytalnych [31]. Wstępne szacunki określały liczbę uczestników tego systemu na 2,7 mln osób [17], a w początkowym okresie akwizycji większość uczestników wybrała fundusze emerytalne z udziałem kapitałowym firm zagra-

¹⁵ W roku 2006 przeciętne wynagrodzenie wynosiło 1077 RON, górny pułap płacenia składki emerytalnej – 5385 RON miesięcznie. Porównaj: [25, s. 261].

¹⁶ Wiek emerytalny jest sukcesywnie podnoszony do poziomu 65 lat dla mężczyzn i 60 lat dla kobiet. Poziom ten będzie osiągnięty w przypadku kobiet w grudniu 2014 roku, a w przypadku mężczyzn – w styczniu 2015 roku. Porównaj: [14, s. 26].

¹⁷ Okres ten będzie sukcesywnie podnoszony do poziomu 15 lat. Poziom ten będzie osiągnięty w przypadku kobiet w roku 2014, a w przypadku mężczyzn – w roku 2015.

¹⁸ Okres ten będzie sukcesywnie podnoszony do poziomu 35 lat dla mężczyzn i 30 lat dla kobiet. Poziom ten będzie osiągnięty w przypadku kobiet w roku 2014, a w przypadku mężczyzn – w roku 2015.

¹⁹ W roku 2007 wartość punktu rocznego wynosiła 396,20 RON, a maksymalna emerytura – 1270,00 RON miesięcznie. Porównaj: [41].

²⁰ Od każdego 1 stycznia w kolejnych latach składka ta będzie podwyższana o 0,5%, aż do osiągnięcia w roku 2016 poziomu 6% wynagrodzenia.

nicznych²¹. Ze względu na nowość rozwiązania dotychczas jeszcze nie nastąpiły wypłaty emerytur z tego filara.

III filar, czyli **dobrowolne prywatne emerytury**, realizowany jest w postaci przekazywania przez pracodawcę pieniędzy na emeryturę w planach emerytalnych oferowanych przez banki i zakłady ubezpieczeń na życie w funduszach emerytalnych. Na rynku było obecnych 6 firm zarządzających łącznie 7 funduszami emerytalnymi [32]. Do prowadzenia funduszu emerytalnego w III filarze konieczne jest wyodrębnienie przez instytucję zarządzającą zasobów o równowartości 1,5 mln euro [2]. Składki na III filar związane są z ulgami podatkowymi. Wiek niezbędny do otrzymania emerytury to 60 lat, z dodatkowym warunkiem uczestniczenia w programie przez co najmniej 90 miesięcy. W szacunkach uczestnictwa w planach dobrowolnych prywatnych emerytur podawana jest liczba 300 000 osób [45]. Dużą zachętą do uczestnictwa w planach dobrowolnych prywatnych emerytur powinny być spektakularnie wysokie stopy zwrotu z inwestycji osiągnane w roku 2007²².

4. Wyzwania i przewidywane zmiany w systemie emerytalnym Rumunii

Głównymi problemami rumuńskiego systemu emerytalnego są niska wartość świadczeń emerytalnych oraz pogarszająca się sytuacja demograficzna. Drastycznie niskie są przede wszystkim emerytury byłych pracowników spółdzielni rolniczych²³, co jest szczególnie ważne w kraju, w którym 45% ludności mieszkało na wsi [13]. Przewiduje się, że w roku 2050 udział osób w wieku powyżej 65 lat w populacji wzrośnie do poziomu 25% [9, s. 40], a już w roku 2025 osiągnie poziom 17,6% [6]. Taki stan rzeczy w rozwiązaniu typu *pay-as-you-go* powoduje konieczność utrzymywania wysokiego poziomu składek emerytalnych, co obniża konkurencyjność kosztową gospodarki. W efekcie w latach 1995-2005 system emerytalny potrzebował corocznego dofinansowywania ze środków budżetowych [14, s. 29]. W opracowaniu z roku 2003 jako ważny problem rumuńskiego systemu emerytalnego wskazuje się także niską skuteczność w zakresie zbierania składki emerytalnej [27, s. 77]. W roku 2006 problemem był także ciągle duży udział w gospodarce tzw. czarnej strefy, który szacowany był na 1-2 mln osób [14, s. 30]. Znacznymi brakami w rumuńskiej rzeczywistości są ponadto [18, s. 13]: 1) mała liczba kwalifikowanych aktuariuszy oraz 2) mała liczba profesjonalnych doradców inwestycyjnych, co może spowalniać procesy związane z przechodzeniem w stronę emerytur kapitałowych. Jak się wydaje, korzystne dla rozwoju gospodarki rumuń-

²¹ Były to ING Pension Fund, Allianz-Tiriac Pensions and Aviva Pension Fund. Porównaj: [20].

²² Jedynie w ciągu jednego tygodnia – od 21 do 28 grudnia 2007 roku – przeciętna stopa wzrostu dla 7 dobrowolnych funduszy emerytalnych wyniosła 39,03%. Porównaj: [21].

²³ Emerytury te są na poziomie 30% przeciętnych emerytur w systemie bazowym. Porównaj: [28, s. 30].

skiej powinno być jednakże wstąpienie do Unii Europejskiej²⁴, a dla stabilności systemu emerytalnego – rozpoczęcie działania przez fundusze emerytalne II filara.

5. Podsumowanie

Rumuński system emerytalny nadal opiera się na rozwiązaniu typu bismarckowskiego. Brak konsekwencji we wdrażaniu reformy z roku 2000²⁵ powoduje, że jest ona wciąż na starcie. Rumuni przez kilka lat nie potrafili zorganizować instytucji nadzorującej działanie prywatnych funduszy emerytalnych w II i III filarze, co uniemożliwiło rozpoczęcie reformy systemowej i potwierdza postawioną na wstępie hipotezę. Powstała już w roku 2005 instytucja nadzorcza potrzebowała aż dwóch lat do udzielenia pierwszych licencji na działanie funduszy w II filarze. Pozostaje mieć nadzieję, że reforma rozpoczęta z początkiem roku 2008 zostanie wdrożona skutecznie, a ograniczenia wynikające ze słabości lokalnych rynków kapitałowych nie zmniejszą jej znaczenia dla poprawy stabilności finansowej systemu emerytalnego.

Rumunia pozostaje krajem wielkiej szansy, ale w obecnym stanie rzeczy trudno wskazać w tym państwie elementy warte powielenia w porównaniach międzynarodowych.

Literatura

- [1] Chiriac M., *Dwindling work force spells trouble for pensioners*, artykuł z 16 marca 2000 roku, <http://www.hartford-hwp.com/archives/62/458.html>, dostęp z 11 stycznia 2008.
- [2] Cristea M., Criveanu R. *Possibilities to diversity life insurance in Romania*, artykuł z 4 października 2007, <http://www.turkishweekly.net/articles.php?id=245>, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [3] de Menil G., Sheshinski E., *Romania's pension system. From crisis to reform*, [w:] *Social security pension reform in Europe*, red. M. Feldstein, H. Siebert, The University of Chicago Press, Chicago and London 2002, s. 401-438.
- [4] Goedemé T., *First conclusions about the structure of the Romanian pension system*, 2005, <http://www.geocities.com/pensiromania/English/ConclusionRom.pdf>.
- [5] Goedemé T., *Pension systems in Western and Eastern Europe. A comparison of the old age pension provisions in Belgium and Romania*, 2006, <http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=tim.goedeme&n=36803>, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [6] *Green book regarding demography – Romania*, Ministry of Labor Social Solidarity and Family & National Commission for Economic Forecasting, Bucharest, The 5th of April 2006, http://www.mie.ro/_documente/media/GREEN%20BOOK_engleza.pdf.
- [7] Haag A. (2006), *Romania moves towards EU compatibility* Global Pensions August 2006, dostęp pod adresem: http://globalpensions.com/data/GP_pdfs/features/feature_pdf_319.pdf.
- [8] Holzmann R., Hinz R., *Together with others, Old-age income support in the 21st century. An international perspective on pension systems and reform*, The World Bank, Washington DC 2005.
- [9] Holzmann R., MacKellar L., Rutkowski M., *Accelerating the European pension reform agenda: need, progress, and conceptual underpinnings*, [w:] *Pension reform in Europe: process and*

²⁴ Chociaż i tutaj można zauważyć problem w postaci szacowanej już na około 2,5 mln osób emigracji zarobkowej. Porównaj: [15].

²⁵ Prawo to tylko w okresie od marca 2000 roku do grudnia roku 2004 było zmieniane 23 razy. Porównaj: [18, s. 4].

- progress*, red. R. Holzmann, M. Orenstein, M. Rutkowski, The World Bank – Directions in Development, Washington D.C. 2003, s. 1-46.
- [10] *IMF Calls for a reform of Romania's pension system*, artykuł z 29 stycznia 2001, http://www.ici.ro/romania/en/stiri/arh2001/e_ian29.html, dostęp 11 stycznia 2008.
- [11] *Joint report on social protection and social inclusion 2007. Social inclusion, pensions, healthcare and long term care*, European Commission – Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2, Manuscript completed In March, Luxemburg 2007.
- [12] *Legal framework regarding a minimum income, health and care services for older persons in Romania* Ministry of Labour, Social Solidarity and Family, 2007, http://www.unece.org/pau/age/capacitydevelopment/presentations/CountryPres_Romania.pdf.
- [13] Mangan G., *Romanian pension system and reform*, paper presented at “Learning From The Partners” – A Joint World Bank/Iiasa Conference in Collaboration with Ec/Austrian Government/Lbi on April 6&7, 2001 in Vienna, [http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/hdocs.nsf/2d5135ecbf351de6852566a90069b8b6/c01b5a09541cf06885256a9c006b384a/\\$FILE/Romania%20by%20Italy.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/hdocs.nsf/2d5135ecbf351de6852566a90069b8b6/c01b5a09541cf06885256a9c006b384a/$FILE/Romania%20by%20Italy.pdf), dostęp z 11 stycznia 2008.
- [14] *National strategic report concerning social protection and social inclusion*, Ministry of Labor Social Solidarity and Family, Bucharest 2006, http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2006/nap/romania_en.pdf.
- [15] Ottawa B., *Romanians rush into second pillar*, artykuł z 13 listopada 2007, http://www.ipe.com/news/Romanians_rush_into_second_pillar_25926.php, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [16] *Pension reform in Europe: process and progress*, red. R. Holzmann, M. Orenstein, M. Rutkowski, The World Bank – Directions in Development, Washington, D.C. 2003.
- [17] Pescaru D. (2007), *Private Pensions and Responsible Investment*, dostęp pod adresem: <http://www.pfsprogram.org/file.php?id=Presentation+-+Commission+for+SPPS+-+June+2007.pdf>.
- [18] Pop C., Calugaru A. (2004), *Pension Reform in Romania*, dostęp pod adresem: http://www.tbs.ubbcluj.ro/studia/articol_6_2_2004.pdf.
- [19] Preda M., Dobos C., Grigoras V., *Romanian pension system during the transition: major problems and solutions*, European Institute of Romania, Study no. 9, Bucharest 2004, <http://www.ier.ro/PAIS/PAIS2/En/study9.pdf>.
- [20] *Romania's pension funds, safer than European funds*, artykuł z 29 listopada 2007, <http://www.evenimentul.ro/articol/romanias-pension-funds-safer-than-european-funds-0.html>, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [21] *Romania's seven optional pension funds' net assets up by 39.03 percent in late December*, artykuł z 8 stycznia 2008, http://www.moneyline.ro/articol_13264, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [22] Seitan M. (2004), *Romania's taxing problems*, Global Pensions October 2004, http://globalpensions.com/data/GP_pdfs/features/feature_pdf_402.pdf.
- [23] *Social protection in the candidate countries. Country studies Bulgaria, Hungary, Romania, Slovenia* (), Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und – gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 42, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin 2003.
- [24] *Social Security Pension Reform in Europe*, red. M. Feldstein, H. Siebert, The University of Chicago Press, Chicago and London 2002.
- [25] *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2006*, Social Security Administration Office of Policy Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11801, September 2006, Washington D.C. 2006.
- [26] Trandafir G., *Romania launches pension overhaul*, artykuł z 16 października 2007, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2007/10/16/feature-03, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [27] Vilnoiu M., Abagiu C., *Country study Romania*, [w:] *Social protection in the candidate countries. Country studies Bulgaria, Hungary, Romania, Slovenia*, Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und – gestaltung e. V. (GVG) (Hrsg.) 42, Akademische Verlagsgesellschaft Aka GmbH, Berlin 2003, s. 1-164.

- [28] Zaman G., Vasile V., *Intergenerational problems in romania with a special view on pension system reform*, Romanian Academy – Institute of National Economy, Bucharest, March 2001, <http://www.ier.hit-u.ac.jp/pie/Japanese/discussionpaper/dp2000/dp20/text.pdf>.
- [29] http://w4.csspp.ro/en/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=33, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [30] <http://w4.csspp.ro/>, dostęp z 9 stycznia 2008.
- [31] <http://w4.csspp.ro/images/pdfdox/comparatie-fonduri-de-pensii-pilon-ii-30.10.2007.pdf>, dostęp z 9 stycznia 2008.
- [32] <http://w4.csspp.ro/images/pdfdox/comparatie-fonduri-de-pensii-pilon-iii-10.08.2007.pdf>, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [33] <http://w4.csspp.ro/images/pdfdox/oug-112-pe-2007-modificare-411-si-204.pdf>, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [34] http://w4.csspp.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=34, dostęp z 9 stycznia 2008.
- [35] http://w4.csspp.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=56&Itemid=65, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [36] http://w4.csspp.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=72&Itemid=66, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [37] <http://w4.csspp.ro/ro/pdf/romana/legislatie/legi/legea-204-din-2006-privind-pensiile-facultative.pdf>, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [38] <http://w4.csspp.ro/ro/pdf/romana/legislatie/legi/legea-411-2004-republicata.pdf>, dostęp z 12 stycznia 2008.
- [39] <http://www.cjphr.ro/>, dostęp z 9 stycznia 2008.
- [40] <http://www.cnpas.org/>, dostęp z 9 stycznia 2008.
- [41] http://www.cnpas.org/portal/mediatype/html/language/ro/user/anon/page/pensions.psm1? weblog_name=pensions&subject_id=1141805689624, dostęp z 9 stycznia 2008.
- [42] http://www.cnpas.org/portal/mediatpe/html/language/en/user/anon/page/legislation.psm1?mode=article&container=RSS_Lows_en&article=4#container-RSS_Lows_en, dostęp z 9 stycznia 2008.
- [43] <http://www.cnvmr.ro/>, dostęp z 9 stycznia 2008.
- [44] <http://www.ingfn.ro/?m0=2&m1=4&lang=en&id=224264>, dostęp z 11 stycznia 2008.
- [45] <http://www.iopsweb.org/dataoecd/13/30/38708660.pdf>, dostęp z 12 stycznia 2008.

PENSION SYSTEMS IN EUROPE – ROMANIA

Summary

The article presents an insight into the old age pension system in Romania. There are three topic paragraphs: 1) the evolution of Romania's pension system, 2) the present situation, and 3) challenges and foreseen changes. The author's goal is to present both past and present solutions employed by the Romanian pension system, in search for ideas worth consideration in international comparisons. In the summary, the author highlights that Romania is a country with great potential but at present it is difficult to identify solutions worth copying in other states.